

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทยตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เกิดจากการพัฒนาต่างๆ เช่น อุตสาหกรรม เกษตรกรรม หรือแม้แต่กระบวนการผลิตจากสถานประกอบการต่างๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงปัญหามลพิษ แต่จะคำนึงถึงเฉพาะผลผลิตและรายได้จากการพัฒนานั้นเป็นสำคัญ เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อการค้างชีวิต ต่อสุขภาพอนามัย ทรัพย์สินของมนุษย์ ต่อเศรษฐกิจและสังคม และที่สำคัญที่สุด คือส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สาเหตุของการเกิดมลพิษอุตสาหกรรมนั้นสาเหตุหนึ่งเกิดจากการที่รัฐเองไม่มีการให้ความสำคัญต่อปัญหาอย่างจริงจัง สืบเนื่องไปจนถึงปัญหาช่องว่างทางกฎหมายที่ภาคธุรกิจใช้ในการฉกฉวยโอกาสที่จะปฏิเสธความรับผิดชอบ (วิวัชรณ ชินะตระกูล, 2540)

การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยในรอบ 30 ปีที่ผ่านมาทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากเศรษฐกิจที่พึ่งพาภาคการเกษตรมาเป็นเศรษฐกิจที่ภาคอุตสาหกรรมได้มีบทบาทสำคัญในการผลิตสินค้าประเภทต่างๆเพื่อการบริโภคภายในประเทศและการส่งออก รัฐบาลมีการกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ ในการส่งเสริมการผลิตในภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบจากการพัฒนาต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การหมดสิ้นไปของทรัพยากรธรรมชาติ และมลพิษจากชุมชนและภาคอุตสาหกรรมจึงทวีความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลได้ตระหนักถึงผลกระทบของการพัฒนาอย่างรวดเร็วต่อสิ่งแวดล้อม และข้อผูกพันระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแรงผลักดันจากมาตรการการค้ากีดกันทางการค้าระหว่างประเทศที่ใช้การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือ ในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้เริ่มกำหนดนโยบายและมาตรการในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ถึงแม้จะมีการปรับปรุงและจัดตั้งหน่วยงานมารองรับนโยบาย รวมไปถึงการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการตั้งการและควบคุม แต่หน่วยงานของรัฐทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษ โดยเฉพาะปัญหามลพิษที่มีการสะสมและการขยายตัวไปตามการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศได้ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้ใช้งบประมาณเพื่อการจัดการแก้ปัญหามลพิษเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปีก็ตาม ในปัจจุบันรัฐบาลจึงได้ให้ความสนใจวิธีการแก้ปัญหามลพิษ โดยใช้แนวทางในการมุ่งใจทางเศรษฐศาสตร์ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

โดยใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์นอกเหนือจากแนวทางการควบคุมและสั่งการโดยรัฐ (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2542)

การจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยใช้วิธีกำหนดมาตรฐาน และควบคุมการบำบัดให้เป็นไปตามมาตรฐานปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นคือการควบคุมการจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันยังไม่มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาของสถาบันต่างๆ ในหลายโครงการ พบว่ากฎหมายมีอยู่เพียงพอแต่ปัญหาใหญ่อยู่ที่การควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมาย การควบคุมในปัจจุบันไม่อาจกระทำได้อย่างทั่วถึงทำให้มีการหลีกเลี่ยงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้การขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรม ทำให้ปริมาณของเสียเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่บุคลากรและงบประมาณของภาครัฐเพิ่มขึ้นช้ากว่ามาก (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2543)

การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทันกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มพูนขึ้นอย่างรวดเร็ว การควบคุมไม่มีประสิทธิภาพ ผู้ก่อมลพิษยังไม่ได้เป็นผู้รับภาระอย่างเพียงพอและปัญหาที่ทับถมกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการจัดการเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ก็ได้เสนอการปรับปรุงกลไกพัฒนาและบริหารการจัดการสิ่งแวดล้อมในแนวคิดของ Polluter - Pays – Principle (PPP) ว่า “ให้นำหลักการผู้สร้างปัญหามลพิษจะต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัดและกำจัดมลพิษ” ซึ่งพระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนที่จะเอื้ออำนวยต่อการนำแนวความคิดนี้มาใช้ (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2543)

การผลิตงานไม้แกะสลักก็เป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และยังในปัจจุบันงานประเภทนี้ได้พัฒนามาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการส่งเสริมของภาครัฐบาลเพื่อการพัฒนาอาชีพและการท่องเที่ยว ดังนั้นจากที่เคยเป็นเพียงแค่การผลิตเชิงหัตถกรรมจึงกลายเป็นเชิงอุตสาหกรรมมากขึ้น การผลิตไม้แกะสลักนั้นมีทั้งการใช้เครื่องจักรและสารเคมี ที่สำคัญคือ งานส่วนใหญ่ที่ส่งกระจายไปผลิตตามบ้านมากกว่าการผลิตในโรงงาน ดังนั้นผู้ที่รับงานแกะสลักมาทำที่บ้านจึงมีลักษณะการทำงานอุตสาหกรรมอยู่กับบ้าน (Industrial home-based work) จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของคนทำงานรวมทั้งสมาชิกในครอบครัวและผู้ที่อยู่อาศัยในละแวกใกล้เคียงกันได้ (สุสันหา ยิ้มแย้ม และคณะ, 2547)

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งที่ขึ้นชื่อในเรื่องของงานหัตถกรรมไม้แกะสลักของภาคเหนือ เพราะเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของท้องถิ่นมีตลาดทั้งในและต่างประเทศ (เน่งน้อย ปัญจพรรค และคณะ, 2537) และที่สำคัญในปัจจุบันจากการที่หมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ถูกเลือกให้เป็นหมู่บ้านแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพทำไม้แกะสลักแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นหมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพหัตถกรรมมาช้านาน ถือเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวของชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นจุดรวมความหลากหลายของงานหัตถศิลป์ที่โดดเด่น เช่น งานแกะสลักไม้ งานเดินเส้น-แตงลาย งานลงรัก-ปิดทอง แอนดิก เครื่องเงิน เครื่องเงิน ผ้าทอ เครื่องจักรสาน และเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และการท่องเที่ยวบ้านถวาย, 2547) และเมื่อมีการส่งเสริมจากภาครัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ผลิตทำการผลิตอย่างเข้มข้นจนมีลักษณะเป็นการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมมากขึ้น

อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐบาลที่ให้แต่ละตำบลมีผลิตภัณฑ์เข้าร่วมโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาพัฒนาสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น มีคุณภาพ จุดเด่น และเอกลักษณ์ ดังนั้นย่อมส่งผลให้มีการใช้วัตถุดิบและทรัพยากรธรรมชาติต่างๆมากขึ้น และเมื่อมีการส่งเสริมให้เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และมุ่งสร้างรายได้เพื่อแก้ปัญหาความยากจน อาจทำให้ประชาชนหันมาผลิตสินค้ามากขึ้น และลืมให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตที่สะอาดปราศจากการก่อมลพิษ สิ่งที่มาอย่างแน่นอนหากไม่มีการจัดการที่ดีก็คือ มลสารที่เกิดจากการผลิตอันได้แก่ ฝุ่น(จากไม้และละอองสี) ควันไฟ(จากการอบไม้) ความร้อน(จากการอบและเผาไม้) เสียงดัง(จากการเลื่อยไม้) แสง(จากการทำงานในแสงไฟที่มีกำลังวัตต์ต่ำ) กลิ่น(จากสีและสารระเหยต่างๆ) และขยะ(จากการผลิตไม้แกะสลัก) ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการในดิน อากาศ และน้ำได้ ซึ่งหมู่บ้านถวายมีคลองชลประทาน และแหล่งน้ำตามธรรมชาติ คือ น้ำแม่ตาช้าง

หากมีการนำหลักการทางเศรษฐศาสตร์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้ ซึ่งในที่นี้ได้แก่ “หลักการผู้สร้างมลภาวะจะต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัด และกำจัดมลพิษ (PPP : Polluter - Pays - Principle) ” จะเป็นการช่วยลดปัญหามลพิษจากการผลิตไม้แกะสลักได้อีกวิธีหนึ่ง เนื่องจากเป็นหลักการที่ผู้สร้างปัญหามลพิษต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัดและกำจัดมลพิษที่ตนเองก่อขึ้น โดยต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อใช้ควบคุมและหามาตรการป้องกันการเกิดมลพิษ เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าสภาพแวดล้อมนั้นๆจะคงอยู่ในสภาพที่ยอมรับได้ เป็นการรักษาสีสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ตลอดไป ที่สำคัญคือเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้ก่อมลภาวะมีความระมัดระวังไม่ให้ปฏิบัติการอันก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน หรืออย่างน้อยก็ควรใช้ความพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ความเสียหายน้อยที่สุด และไม่ก่อให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจตามมาในภายหลัง และอีกทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐ เพื่อนำไปใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจจะทำการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับ การรับรู้และความเต็มใจที่จะจ่ายตามหลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่าย (PPP : Polluter - Pays - Principle) ของผู้ประกอบการในการจัดการมลพิษ : กรณีศึกษา แหล่งผลิตไม้แกะสลักของหมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่จะนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่เหมาะสม และเป็น

แผนปฏิบัติเพื่อนำหลักการทางเศรษฐศาสตร์นี้มาใช้ในการแก้ปัญหามลพิษจากอุตสาหกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทของปัญหามลพิษที่เกิดจากการผลิตไม้แกะสลักของหมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อศึกษาการรับรู้และความเต็มใจที่จะจ่ายตามหลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่ายของผู้ประกอบการในการจัดการมลพิษของแหล่งผลิตไม้แกะสลักของหมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1.2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้หลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่ายและความเต็มใจที่จะจ่ายของผู้ประกอบการ

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาในเขตพื้นที่หมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ห่างจากอำเภอหางดงประมาณ 4 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอเมืองเชียงใหม่ประมาณ 19 กิโลเมตร บ้านถวายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตไม้แกะสลักแหล่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดเชียงใหม่และของประเทศไทย (ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และการท่องเที่ยวบ้านถวาย, 2547)

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. บริบทชุมชน

1.1 แหล่งผลิตไม้แกะสลักบ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ในเรื่องเกี่ยวกับ

1.1.1 ประวัติความเป็นมาของการเป็นหมู่บ้านไม้แกะสลัก

1.1.2 ลักษณะที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ

1.2 การใช้ทรัพยากรในการผลิต

1.2.1 ไม้

1.2.2 น้ำ

1.2.3 เครื่องมือ/เครื่องจักร

1.2.4 สารเคมี

1.3 กระบวนการผลิตไม้แกะสลัก

1.3.1 การจัดหาไม้

1.3.2 ขั้นตอนการแกะสลัก

1.3.3 ขั้นตอนการตกแต่งและทำสี

1.3.4 ขั้นตอนการติดกระจก

1.3.5 ขั้นตอนการลงรักปิดทอง

1.4 ปัญหาอุปสรรคจากกระบวนการผลิตไม้แกะสลักบ้านถวาย

1.4.1 ประเภทของมลสารที่เกิดขึ้น

1.4.2 แหล่งกำเนิดมลสาร

1.4.3 ผลกระทบของมลสาร

2. การรับรู้หลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่ายของผู้ประกอบการ

2.1 ราคามลพิษ

2.2 เงินอุดหนุน

2.3 การสร้างแรงจูงใจโดยการบังคับทางกฎหมาย

3. ความเต็มใจที่จะจ่ายตามหลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่ายของผู้ประกอบการ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้หลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่าย และความเต็มใจที่จะจ่ายของผู้ประกอบการ

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่กำหนดเพื่อศึกษาคือ ผู้ประกอบการไม้แกะสลักจำนวน 314 คน และผู้นำชุมชนของหมู่บ้านถวาย ซึ่งแบ่งเป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการจำนวน 1 คน และผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการจำนวน 10 คน

1.4 นิยามศัพท์ในการวิจัย

การผลิตไม้แกะสลัก คือ ขั้นตอนหรือวิธีการในการทำไม้แกะสลักโดยเริ่มจาก 1 การจัดหาวัตถุดิบ (ซึ่งได้แก่ ไม้ สี ทินเนอร์ แล็กเกอร์ รัก ทองคำเปลว ปูนขาว ชัน กระจก แอลกอฮอล์ ชแล็ก แก้วหุงต้ม กระแสไฟฟ้า และน้ำ) 2 การแกะสลักไม้ 3 การตกแต่งและทำสี 4 การติดกระจก และ 5 การลงรักปิดทอง

มลสารจากการผลิตไม้แกะสลัก คือ สารที่ก่อให้เกิดมลพิษซึ่งเกิดจากการผลิตไม้แกะสลักซึ่งได้แก่ ฝุ่น(จากไม้และละอองสี) คาร์บอนไฟ(จากการอบไม้) ความร้อน(จากการอบและเผาไม้) เสียงดัง(จากการเลื่อยไม้) แสง(จากการทำงานในแสงไฟที่มีกำลังวัตต์ต่ำ) กลิ่น(จากสีและสารระเหยต่างๆ) และขยะ

แหล่งกำเนิดมลสารจากการผลิตไม้แกะสลัก คือ สถานที่ที่ก่อให้เกิดมลสารจากขั้นตอนการผลิตไม้แกะสลักของหมู่บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

แหล่งผลิตไม้แกะสลักบ้านถวาย คือ บริเวณพื้นที่ที่มีการผลิต จำหน่ายงานไม้ งานแกะสลักไม้ หรืองานประดิษฐ์จากไม้ในบริเวณหมู่บ้านถวาย หมู่ 2 ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

หลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่าย (PPP : Polluter - Pays - Principle) คือ แนวความคิดที่จะให้ผู้ประกอบการที่สร้างมลพิษที่เกิดจากการผลิตไม้แกะสลักของแหล่งผลิตในหมู่บ้านถวาย เป็นผู้รับภาระ โดยการออกค่าใช้จ่ายเพื่อใช้ในการป้องกันและกำจัดมลสารที่เกิดขึ้น

การจัดการมลพิษในแหล่งผลิตไม้แกะสลักบ้านถวาย คือ การควบคุม แก้ไข หรือป้องกันไม่ให้เกิดมลสารจากกระบวนการผลิตไม้แกะสลัก หรือก่อให้เกิดมลสารน้อยที่สุดของผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการ คือ ผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการไม้แกะสลักบ้านถวายโดยอาจจะมีส่วนในการผลิตด้วยได้เช่นกัน

การรับรู้ของผู้ประกอบการ คือ ความเข้าใจหรือเห็นด้วยเกี่ยวกับการให้ผู้ประกอบการที่สร้างมลพิษเป็นผู้รับภาระ โดยการออกค่าใช้จ่ายเพื่อใช้ในการป้องกันและกำจัดมลสารที่เกิดขึ้น

ความเต็มใจที่จะจ่ายของผู้ประกอบการ คือ ความยินดีที่จะจ่ายของผู้ประกอบการเพื่อที่จะนำมาใช้ในการจัดการปัญหามลพิษที่เกิดจากกระบวนการผลิตไม้แกะสลักบ้านถวาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงประเด็นบริบทของปัญหามลพิษที่เกิดจากการผลิตไม้แกะสลัก ซึ่งประกอบด้วย มลสารที่เกิดขึ้น แหล่งกำเนิดมลสาร ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและต่อสุขภาพ แนวทางแก้ไขปัญหามลพิษ โดยจะเน้นเฉพาะหลักการผู้สร้างมลภาวะเป็นผู้จ่าย (PPP : Polluter - Pays - Principle) ซึ่งเป็นการอาศัยเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ต่างๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอกรอบแนวคิดในการศึกษาตามแผนผัง ดังต่อไปนี้

